

The Impact of Behavior of Contracting Parties on Iranian Law and European Principles of International Contracts and Documents

Abstract

Basically, after the conclusion of the contract, which can sometimes be very long, is the stage of implementation and fulfillment of mutual obligations, which arises in the first place from the authorized intention of the parties, which is based on the principle of freedom of contract and is manifested in the contract documents. Although the parties state their claims in the contract documents according to the principle of freedom of contract, these freedoms are subject to legal restrictions. On the other hand, the behavior of the parties to the contract is very important in how to fulfill the mutual obligations contained in the written documents of the contract. But it has not been widely cited in British courts. It should be noted that in all legal systems based on the rule of will of the parties in contracts, the subsequent behavior of the parties is considered the source of interpretation of the contract. Therefore, in Iranian law, despite the lack of specification, it can be accepted that by fulfilling the above conditions, the subsequent behavior of the parties in interpreting the contract can be cited. In the Convention on Sale and International Documents under study, despite the disagreement, it is accepted that the subsequent behavior of the parties can resolve the ambiguities in the contract, and explicitly the subsequent actions and behavior of the parties in interpreting the contract and clearing the ambiguity is considered. Subsequently, the parties to the contract are considered to be one of the recognized interpretive sources in international trade, and as mentioned in paragraph 3 of Article 8 of the Convention on Sale, the ambiguity of the contract can be removed by using it.

Keywords: Behavior of the parties to the contract, International documents, Iranian law, European principles, Convention

تأثیر رفتار طرف‌های قرارداد در حقوق ایران و اصول اروپایی قراردادها و اسناد بین‌المللی

محمد قلی زاده^۱

تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۱۲/۱۸

سهیل طاهری^۲

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۱/۱۹

علیرضا مظلوم رهنی^۳

چکیده

اصولاً بعد از طی مراحل انعقاد قرارداد که بعضاً می‌تواند بسیار طولانی باشد، مرحله اجرا و ایفای تعهدات متقابل است که در وهله اول از قصد مصرح طرفین که بر اساس اصل آزادی قراردادها حاصل شده و در قالب اسناد قرارداد تجلی می‌یابد، ناشی می‌شود. اگرچه طرفین بنابر اصل آزادی قراردادها، مطالبات خود را در اسناد قرارداد قید می‌نمایند ولی این آزادی‌ها ذیل محدودیت‌های قانونی است. از سویی دیگر، رفتار طرف‌های قرارداد در چگونگی اجرای تعهدات متقابل مندرج در اسناد مکتوب قرارداد بسیار مهم است. اما در دادگاه‌های انگلستان چندان به آن استناد نشده است. باید دانست در تمام نظام‌های حقوقی مبتنی بر حاکمیت اراده طرفین در قراردادها، رفتار متعاقب طرفین منبع تفسیر قرارداد قلمداد می‌گردد. بنابراین در حقوق ایران نیز با وجود عدم تصریح، می‌توان پذیرفت با احراز شرایط مزبور، رفتار بعدی طرفین در تفسیر قرارداد قابل استناد است. در کنوانسیون بیع و اسناد بین‌المللی مورد مطالعه نیز علی‌رغم وجود اختلاف نظر، پذیرفته شده است رفتار متعاقب طرفین می‌تواند ابهامات موجود در قرارداد را رفع نماید و صراحتاً اعمال و رفتار بعدی طرفین در تفسیر قرارداد و رفع ابهام از آن راه‌گشا دانسته شده است. رفتار متعاقب طرفین قرارداد یکی از منابع تفسیری به رسمیت شناخته شده در تجارت بین‌الملل قلمداد شده است و همانگونه که در بند ۳ ماده ۸ کنوانسیون بیع به آن اشاره شده است، ابهام قرارداد با استفاده از آن قابل رفع است.

کلید واژه‌ها: رفتار طرف‌های قرارداد، اسناد بین‌المللی، حقوق ایران، اصول اروپایی، کنوانسیون

^۱ دانشجوی دکتری حقوق خصوصی دانشکده علوم انسانی دانشگاه آزاد اسلامی (واحد شهر- قدس)

mohammadh79@gmail.com

^۲ استادیار دانشکده حقوق، دانشکده علوم انسانی دانشگاه آزاد اسلامی (واحد شهر- قدس)

S.taheeri@godsiau.ac.ir (نویسنده مسئول)

^۳ استادیار دانشکده حقوق، دانشکده علوم انسانی دانشگاه آزاد اسلامی (واحد شهر- قدس)

a.mazloom@godsiau.ac.ir

مقدمه

در اسناد بین‌المللی مورد مطالعه تأثیر رفتار بعدی طرف‌ها در تفسیر قرارداد به صراحت مقرر شده است. ماده ۲-۱۰۲ اصول حقوق قراردادهای اروپا بیان می‌دارد: "در مواردی که یک طرف قرارداد قصد نداشته باشد تا خود را ملتزم به مفاد قرارداد نماید، اگر طرف دیگر قرارداد دلیلی ارائه نماید مبنی بر این که او از اظهارات و رفتار طرف قرارداد این قصد را استنباط نموده است، طرف قرارداد علی‌رغم عدم وجود قصد التزام، ملزم به مفاد قرارداد است" یا در تفسیر ماده ۲-۱۰۶ این اصول در مبحث اعتماد طرفین به عنوان یک رفتار، چنانچه طرفین قرارداد با رفتارشان بر تعدیل قرارداد که حاوی شرط مرجع است، توافق نموده باشند و طرف قرارداد به صورت معقول با اعتماد بر همین رفتار اقدام نموده باشد، در این صورت طرف دیگر قرارداد از استناد به شرط مرجع محروم می‌شود. در اصول قراردادهای بازرگانی بین‌المللی در ۳-۴ بند ج. به تأثیر رفتار در موارد متعدد تصریح شده است.

در اصول قراردادهای بازرگانی بین‌المللی ماده ۲-۴ با عنوان تفسیر اظهارات و رفتارهای دیگر، رفتار در کنار اظهار اراده قرار گرفته است. در ماده ۳-۴ این اصول در مقام بیان اوضاع و احوال مؤثر بر قرارداد در بند ج به رفتار طرفین متعاقب انعقاد قرارداد تصریح شده است. در این اصول یکی از مبانی اتکاء بر این رفتارها ناشی از قاعده استاپل (منع رفتار معارض در قرارداد) است.

در اصول حقوق قرارداد اروپایی نیز ماده ۵-۱۰۲ با ذکر قاعده کلی مبنی بر لزوم در نظر گرفتن اوضاع و احوال انعقاد قرارداد، رفتار طرفین و تأثیر آن بیان شده است که در تمام نظام‌های حقوقی مورد مطالعه این تحلیل منطقی پذیرفته شده است و در راستای توجه به اوضاع و احوال و شرایط پیرامونی انعقاد قرارداد، سابقه و رویه معاملی بین طرفین از منابع تفسیر قرارداد قلمداد می‌گردد. البته مدعی کسی است که معتقد به وجود رفتار و رویه مزبور است و او باید وجود چنین رویه‌ای را اثبات نماید (شعاریان و ترابی، ۱۳۷۹: ۲۲۴).

در حقوق ایران صرف اعتماد و اطمینان به رفتار طرف مقابل مبنی اعلام اراده تلقی نشده است. در حقوق ایران همچنین به صراحت ویژگی‌های لازم برای رفتاری که حاکی از اعلام اراده باشد، ذکر نشده است اما با مطالعه در حقوق داخلی و تطبیق با فقه و حقوق اروپایی، از رفتارهایی که مورد پذیرش قرار گرفته می‌توان ویژگی‌هایی را استنباط نمود از جمله این که رفتار طرف قرارداد باید از روی علم و آگاهی باشد. ویژگی مهم دیگر در چنین رفتارهایی این است که این رفتار به عمد و حاکی از اراده واقعی طرف قرارداد باشد؛ البته بسیاری از ویژگی‌های دیگر که به تفصیل بیان می‌شود.

اصولاً در همه نظریات سنتی، قرارداد یک عمل خصوصی است و نه یک نهاد اجتماعی؛ دستگاه قضایی نمی‌تواند برای طرف‌ها قرارداد بسازد، هر فرد حافظ منافع و مصالح خود است. مادامی که قرارداد نتیجه معامله آزادانه طرف‌ها است، خطری مبنی بر این که آزادی قراردادی تهدیدی برای کلیت نظم اجتماعی است، وجود ندارد. هر چند بر طبق اصول، اشخاص ملزم به تعهدات خود هستند اما این الزاماً عادلانه بودن نتیجه تعهد را در بر ندارد. تعهدات باید حفظ شوند اما روابطی که با اجرای آنها ایجاد می‌شود، گاهی ناعادلانه است. مبادله آزاد، اصل مورد استناد کسانی است که ... انحصارگران دارایی‌های مادی‌اند. شایستگی اخلاقی شروط قرارداد تنها با ارجاع به احتمال زیان برای یک شخص، ارزیابی نمی‌شود. اگر با اصلاح حقوق فعلی قراردادهای بتوان اشخاص

را به معاملات بهتر و منصفانه و متعادل‌تر به نسبت حقوق قراردادهای فعلی سوق داد، پس چنین اصلاحاتی باید انجام پذیرد. (بگچی^۱، ۲۰۱۴: ۱۷-۱۳)

هدف ما نیز تبیین رفتار در حقوق ایران و اصول اروپایی قراردادهای اسناد بین‌المللی است. همانگونه که بیان شد کشورهای اروپایی به دلیل اهمیت ویژه این نوع از قراردادهای و در راستای ایجاد وحدت حقوقی، قواعد و مقررات منسجم و مستقلى را در خصوص قراردادهای مذکور در دو سند اصول حقوق اروپایی در خصوص قراردادهای خدمات (زین پس اصول اروپایی خدمات) و چهارچوب مشترک مرجع (زین پس چهارچوب مشترک)^۲ وضع نموده اند.

پیشینه پژوهش

احمدی و همکاران (۱۳۹۷) در پژوهشی بررسی آثار اعمال نمایندگی در اصول قراردادهای تجاری بین‌المللی و اصول قراردادهای اروپایی پرداختند. نتایج نشان داد که اصول قراردادهای تجاری بین‌المللی که دست‌آورد بزرگ موسسه یکنواخت‌سازی حقوق خصوصی است و اصول حقوق قراردادهای اروپایی بررسی و تحلیل شود. نقاط اشتراک و افتراق، به‌همراه مزایا و معایب رویکرد آن اسناد بین‌المللی تشریح می‌شود تا فعالان عرصه اقتصادی جهت انتخاب هریک از آن اسناد، بعنوان قانون حاکم و یا استاندارد قراردادی به نحو آگاهانه‌تری اقدام کنند.

خورسندیان و امیری (۱۳۹۷) در پژوهشی به بررسی مطالعه تطبیقی تعهدات طرفین قراردادهای خدمات در حقوق ایران و اروپا پرداختند. این تحقیق با توجه به شباهت نظام حقوق قراردادهای ایران و اروپا، دستاوردهای حقوق مشترک اروپایی را مورد ارزیابی فقهی و حقوقی قرار داده، بیان می‌کند کدام مقرره در حقوق ایران قابل بهره‌برداری است و این نتیجه حاصل شده است که همچون حقوق اروپایی تعهدات، مطابقت، رعایت استانداردها، مهارت و مراقبت، اطلاع‌رسانی قراردادی و هشداردهی، پرداخت بها (حتی در صورت عدم تعیین در متن قرارداد) و تعهد همکاری، قابلیت پذیرش فقهی و نیز تصریح در قوانین ایران را دارد.

موسوی و همکاران (۱۳۹۱) در پژوهشی به بررسی مطالعه تطبیقی اصول تفسیر قرارداد پرداختند. نتایج نشان داد که قرارداد در مقام اجرا و یا در فرض بروز اختلاف بین طرفین، مبهم به نظر رسد و راه حلی صریح در آن مطرح نشده باشد. تفسیر قرارداد عبارت است از تلاش برای رفع ابهام مزبور با استفاده از متن قرارداد و یا منابع خارج از آن. این مقاله در پی آن است که با ارزیابی سه سند مهم بین‌المللی (کنوانسیون بیع بین‌المللی کالا، اصول قراردادهای تجاری بین‌المللی و اصول حقوق قرارداد اروپایی) روش تفسیر قرارداد و رفع ابهام از آن را در اسناد مزبور تبیین نموده و با مقایسه با حقوق ایران نقاط اشتراک یا تفاوت بین آنها را معلوم سازد.

روش تحقیق

^۱ Bagchi

^۲ امروزه دیگر این سند در قالب پیش‌نویس مطرح نمی‌باشد و تحت عنوان CFR - (یا همان چهارچوب مشترک مرجع در نوشته‌های حقوقی مورد استناد قرار می‌گیرد. فلذا ما نیز زین پس از این سند حقوقی تحت عنوان چهارچوب مشترک یاد می‌کنیم.

روش ما در این پژوهش یک تحقیق توصیفی و کاربردی بوده به این معنی که با استفاده از روش‌های تحلیل و استدلال عقلانی، از نتایج آن برای الگوسازی استفاده شده است. روش پژوهش، شیوه برخورد نظام‌مند یا تحقیق جامع است که در این شیوه پژوهشگر ضمن طی مراحل جمع‌آوری داده‌ها و اطلاعات و پردازش آنان، به تجزیه و تحلیل یافته‌ها می‌پردازد.

چارچوب نظری پژوهش

مفهوم قرارداد

"قرارداد" لغت فرانسوی بوده و به توافق بین دو یا چند نفر در خصوص معادل چیزی که متضمن نفع حقوقی باشد اطلاق می‌شود. چنین قراردادی موضوعاً می‌تواند راجع به شناسایی و یا ایجاد و یا تغییر و یا اسقاط تعهد و یا انتقال حقی باشد. قرارداد در لغت مترادف با عقد و پیمان آورده شده است. ماده ۱۸۳ قانون مدنی بیان می‌دارد: «عقد عبارت است از این که یک یا چند نفر در مقابل یک یا چند نفر دیگر تعهد بر امری نمایند و مورد قبول آن‌ها باشد.

در کامن‌لا، قرارداد این‌گونه تعریف شده است: "قرارداد توافقی است بین دو یا چند طرف، که تعهد می‌نمایند چیزی را (که قانون عوض نامیده می‌شود) داد و ستد نمایند و قصد دارند این توافق، از حیث قانون بر آنان الزام آور باشد"³. منظور از قرارداد در معنای عام، قراردادهای مربوط به مبادله کالا مانند بیع، قراردادهای مربوط به ارائه خدمات مانند بیمه، عملیات بانکی و قراردادهای توزیع، قراردادهای مربوط به مالکیت فکری مانند قراردادهای مجوز بهره برداری و واگذاری حق امتیاز یا قراردادهای خدمات حرفه‌ای و مشابه آن که در روابط تجاری بین المللی منعقد می‌گردد را شامل می‌شود. اما آنچه نیازمند تبیین و تشریح است واژه "تجاری" و "بین المللی" است که در گفتار بعدی به آن اشاره می‌شود.

³ A contract is an agreement between two or more parties, who promise to give and receive something from each other legally known as consideration and who intend the agreement to be legally binding", C.F. padfield, law made simple, 7th, 7th ed, 1989, p.112

اسناد بین المللی

اسناد مهم بین المللی نیز به اعمال و رفتار طرفین بعد از تشکیل قرارداد به عنوان یکی از منابع تفسیر قرارداد توجه خاصی مبذول گردیده است همچنانکه در ماده ۳ - ۴ اصول UNIDROIT ماده ۵ PECL این مسأله مورد امعان نظر قرار گرفته است. نکته حائز اهمیت این است که در این اسناد نیز مانند کنوانسیون ۱۹۸۰ وین اعمال و رفتار بعدی متعاقدین به دو شیوه متفاوت در امر تفسیر قرارداد راهگشا و موثر خواهد بود و اعمال و رفتار طرفین بعد از انعقاد قرارداد نمی تواند وسیله و ابزار مناسبی برای تفسیر قرارداد محسوب شود. در اصول اروپایی به موجب ماده ۱۰۵-۲ اگر در زمینه شرط مرجر به طور اختصاصی مذاکره شود، اظهارات و تعهدات و توافق های پیشین که در متن کتبی گنجانده نشده است، جزئی از قرارداد محسوب نمی شود. در صورتی که قرارداد حاوی شرط مرجر، مورد مذاکره اختصاصی قرار نگیرد، به موجب بند ۲ ماده ۱۰۵، تنها اماره ای به وجود خواهد آمد مبنی بر اینکه طرفین قصد نموده اند که اظهارات، تعهدات یا توافق های پیشین آن ها جزئی از قرارداد شمرده نشود.

قراردادهای تجاری بین المللی

سیر تکوین و تشکیل یک قرارداد تجاری بین المللی کاملاً مجزا و منفک از انعقاد یک قرارداد داخلی است. ضرورت وجود یک عنصر خارجی مانند استقرار مرکز حرفه و تجارت طرفین قرارداد در دو کشور متفاوت، سبب می شود فرایند تکوین و تشکیل یک قرارداد تجاری بین المللی در چندین مرحله انجام گیرد. نخستین مرحله آن مذاکرات مقدماتی طرفین قبل از انعقاد قرارداد است که معمولاً با ارائه و تنظیم یک نوشته مبین قصد از جانب یکی از طرفین آغاز می گردد. در بسیاری از موارد، طرفین جنبه های مختلف حقوق و تعهدات قراردادی را در مذاکرات مقدماتی به شکل مفصل مورد توجه قرار می دهند. این مذاکرات تا حد زیادی قصد مشترک طرفین را مشخص می نماید. اگر تمامی آنچه در مذاکرات مقدماتی بیان شده است در متن اصلی و نهایی قرارداد نگنجد و یا اینکه عبارات بکاررفته در متن نهایی در بیان اراده تنظیم کنندگان قرارداد نارسا باشد می توان الفاظ و عبارات بکار رفته به وسیله طرفین در جریان مذاکرات مقدماتی را یکی از ابزارهای مهم تفسیر قرارداد محسوب نمود.

همچنین در اصول بازرگانی به موجب ماده ۱۷-۱-۲ شرط مرجر مانع از آن می شود که قرارداد با اظهارات یا توافق های پیشین در تعارض قرار گیرد و یا تکمیل شود؛ اما اظهارات پیشین در تفسیر قرارداد کاربرد دارند. در اصول بازرگانی اثر نبود شرط مرجر بیان نشده است، در صورت نبود یک قید ادغام دلیل بیرونی تکمیل کننده یا معارض با یک قرارداد کتبی قابل قبول است (اخلاقی، ۱۳۸۵: ۷۸)

اصول اروپایی

ماده ۱۰۶-۲ اصول اروپا در تعریف تعدیل صرفاً کتبی مقرر می دارد: "شرطی در یک قرارداد کتبی که مقرر نماید هر تعدیل یا خاتمه قرارداد با توافق طرفین باید به صورت کتبی صورت پذیرد...". به موجب ماده ۱۰۶-

۲ اصول اروپا شرط تعدیل صرفاً کتبی صرفاً اماره‌ای ایجاد می‌کند. بنابراین اصول اروپایی صرفاً یک اماره و فرض تأسیس نموده که بر اساس آن، با وجود یک (شرط تعدیل کتبی) در قرارداد، توافقات شفاهی و توافقات ناشی از رفتار طرفین، نمی‌تواند قرارداد کتبی را تعدیل کند یا آن را مختومه نماید. به این معنی که هر یک از طرفین قرارداد می‌تواند از این فرض عدول نموده و اثبات نماید که آنها به صورت شفاهی و یا عملی توافقی دیگر نموده‌اند. بنابراین مطابق اصول اروپایی، شرط تعدیل کتبی، صرفاً موجب می‌شود که بار اثبات ادعا بر عهده کسی باشد که بر خلاف این فرض سخن می‌گوید (بوش^۴، ۲۰۰۶: ۹۷) در بند ۲ این ماده همانند کنوانسیون در صورت وجود رفتاری که طرف مقابل به آن اطمینان نماید، قاعده منع رفتار معارض مانع استناد به شرط انحصار می‌گردد.

تاثیر طرفین در ایجاد قرارداد

طرفین در ایجاد قرارداد به عنوان موجودی اعتباری آن را به عنوان مجموعه ای واحد متعلق قصد خود قراردادده اند. نه اینکه تنها به بخشی از قرارداد نظر داشته و مفاد سایر اجزای آن را مورد توجه قرار ندهند. پذیرش این مبنا دارای آثار مهمی است که مستقیماً در تفسیر قرارداد موثر است: هیچ یک از اجزای قرارداد مهم تلقی نمی‌شوند زیرا تمام عناصر و بخش‌های عقد به یکسان مورد توجه افراد قرار گرفته اند (اعمال للكلام اولی من اهماله). بنابراین می‌توان از تمام اجزای موجود در قرارداد در توجیه یا رفع ابهام از سایر بخش‌ها نیز مدد گرفت (امامی، ۱۳۶۴: ۵).

اصول قراردادهای در اسناد بین‌المللی

در دیگر اسناد بین‌المللی همچون اصول قراردادهای تجاری بین‌المللی (از این پس اصول مؤسسه) نیز وضع به همین منوال است. بر طبق ماده ۱-۴ این سند:

- ۱- قرارداد باید مطابق قصد مشترک طرفین تفسیر شود.
 - ۲- چنانچه نتوان چنین قصدی را احراز کرد، قرارداد باید بر طبق معنایی تفسیر شود که اشخاص - متعارف از همان صنف طرفین قرارداد، در اوضاع و احوال مشابه، آن معنا را برای قرارداد استنباط می‌نمایند.^۵
- در این سند نیز قرارداد تابع اراده درونی و واقعی طرفین قرار گرفته است و در مقام تفسیر قرارداد دادرس باید تلاش کند تا قصد مشترک رفتار طرفین را اثبات کند. مشاهده می‌گردد که از جهت هدف تفسیر تفاوتی بین اصول مؤسسه و کنوانسیون وین، مشاهده نمی‌گردد. در این سند نیز قرارداد تابع اراده درونی و واقعی طرفین قرار گرفته است و در مقام تفسیر قرارداد دادرس باید تلاش کند تا قصد مشترک طرفین را اثبات کند و بر طبق بند ۲ در صورت عدم وجود دلیل مخالف چنین فرض می‌شود که برداشت عرفی و ظاهری از قرارداد با اراده

⁴ Bush

⁵ Article 4.1(2) "If such an intention can not be established, the contract shall be interpreted according to the meaning that reasonable persons of the same kind as the parties would give to it in the same circumstances".

ی واقعی طرفین مطابقت دارد. بنابراین روشن است که در فضای این سند، قصد مشترک درونی خلاف ظاهر عبارات را می‌توان اثبات کرد. نقطه قوتی که عبارت بند ۱ ماده ۴ - ۱ سند اصول مؤسسه نسبت به بند ۱ ماده ۸ کنوانسیون وین دارد در این است که به روشنی اعلام کرده که قرارداد برطبق قصد مشترک تفسیر می‌گردد و از این شبهه پرهیز کرده که نیت و مقاصد شخصی هر یک از طرفین در تفسیر دخالت داده شود. در اینجا اصول مؤسسه خلاء موجود در کنوانسیون وین را با ذکر صریح تفسیر بر طبق قصد مشترک پر می‌کند.

اصول حقوق قراردادهای اروپایی

هر چند که کنوانسیون در خصوص تفسیر اظهار یک جانبه و عملکرد هر طرف صحبت می‌کند. اما اظهار و رفتار طرف قرارداد می‌بایست صرف نظر از اینکه این قرارداد از طریق مذاکره دو طرف صورت گرفته باشد، یا قراردادی باشد که توسط یک طرف تنظیم شده و طرف دیگر آن را پذیرفته باشد و یا اینکه مشترکاً توسط دو طرف قرارداد تنظیم و امضاء شده باشد و یا قراردادی باشد که از طرق دیگر تنظیم شده باشد، مورد تفسیر قرار گیرد. این مسئله در اصول حقوق قراردادهای اروپایی (از این پس اصول اروپایی) صراحت در بند ۱ ماده ۵:۱۰۱ مقرر می‌دارد:

۱- قرارداد بر طبق قصد مشترک طرفین تفسیر گردد، حتی اگر این قصد مخالف با معنای لفظی عبارات باشد.^۶

۲- اگر ثابت شود که یکی از طرفین قصد داشته که قرارداد معنی خاصی بدهد و در زمان انعقاد قرارداد طرف مقابل نمی‌توانسته از این قصد ناآگاه باشد، قرارداد برطبق معنی مورد نظر طرف اول تفسیر می‌گردد.^۷ همچنین اصول اروپایی صرفاً مقرر می‌کند که طرف دیگر نمی‌بایست از قصد طرف دیگر بی‌اطلاع باشد. علاوه بر این، زمان مربوطه در خصوص ارزیابی اطلاع و آگاهی طرف دیگر را مشخص می‌کند و آن لحظه انعقاد قرارداد است. این دقت در ماده ۸ کنوانسیون وین وجود ندارد، زیرا به طور موسع تری به موضوع تفسیر اظهارات و رفتار یک طرف قرارداد می‌پردازد و به گفته ی پروفیسور هانولد این ماده موسع تر نیز می‌باشد زیرا نسبت به مذاکرات متعاقب قرارداد و اقدامات آنها نیز، مربوط می‌شود. (هولند، ۱۹۹۱: ۷۸)

نقش کنوانسیون در اسناد بین‌المللی

کنوانسیون بیع بین‌المللی کالا مصوب ۱۹۸۰ وین مشتمل بر چهار فصل و ۱۰۱ ماده گستره وسیعی از موضوعات حقوق بیع از جمله انعقاد با تشکیل قرارداد بیع، آثار قرارداد، تفسیر قراردادهای تجاری بین‌المللی و... را به منظور یکسان سازی قوانین مورد توجه قرار داده است... با این وجود برخی از موضوعات از همان ابتدا به دلیل تفاوت در ساختار اجتماعی و اقتصادی رایج در کشورهای مذاکره کننده، از قلمرو شمول

⁶ Article 4.1(2) "If such an intention can not be established, the contract shall be interpreted according to the meaning that reasonable persons of the same kind as the parties would give to it in the same circumstances".

⁷ Article 5.101 (1) A contract is to be interpreted according to the common intention of the parties even if this differs from the literal meaning of the words

کنوانسیون وین مستثنی شدند (ماده ۲ کنوانسیون) و به همین خاطر در کنوانسیون وین نسبت به برخی مسائل حکم خاصی وجود ندارد.^۸

نوآوری‌ها و امتیازات مختلف کنوانسیون و نقش مهمی که در توسعه و تسهیل روابط تجاری بین‌المللی ایفاء میکند و روند رو به رشد تعداد اعضا متعاهد آن اقتضاء می‌کند که کشور ما نیز به این کنوانسیون بپیوندد، خصوصاً با توجه به این حسن کنوانسیون که مقررات آن جنبه تکمیلی و تفسیری دارد و طرفین معاهده آزادی کامل دارند که از اجرای تمام یا قسمتی از این حقوق متحدالشکل خودداری نمایند. لذا تعارضی با قواعد آمره ایجاد نخواهد کرد (انصاری، ۱۳۸۸: ۸۴)

جایگاه رفتار در مبانی و بنیادهای حاکم بر قرارداد

معمولاً برای توجیه حقوق قرارداد به معیار آزادی یا کارایی یا رویه و عملکرد اجتماعی و اعتماد اجتماعی استناد می‌شود. اما قرارداد یک پدیده اجتماعی پیچیده است که تنها از طریق یک جنبه، قابل تحلیل و منطقی کردن نیست. قراردادهای طرف‌ها را قادر می‌سازد که تعهدات قانوناً اجباری را با توافق و وعده‌های دو طرفه و تحت شرایطی که قانون مقرر می‌دارد، منعقد سازند. قراردادهای آشکارا اغلب به عنوان وسیله‌ای برای ساماندهی همکاری در قالب معاملات سودمند دو جانبه خدمت کرده‌اند. اما در مفهوم دو سویگی جمعی^۹ قراردادهای با انتظارات مبنی بر عدالت نیز همراه خواهند بود. (ماگن، ۲۰۱۷: ۳۱۲)

این توقعات عدالت و انصاف ممکن است آشکارا توسط قوانینی به رسمیت شناخته نشده باشند اما با اطمینان می‌توان تصور کرد که بر انعقاد و اجرای قراردادهای مؤثرند و بایستی توسط حاکمیت قرارداد در نظر گرفته شوند. به طور مثال یک طرح قراردادی که توسط تئوری قرارداد اقتصادی به عنوان مکانیسم موثر پیشنهاد شده باشد، اگر طرف‌ها آن را ناعادلانه تصور کنند، باید کنار گذاشته شود.

شرط انحصار متن کتبی قرارداد در حقوق ایران

شرط انحصار متن کتبی بیان می‌دارد، قرارداد شامل توافق‌های نهایی و کامل طرفین شده و بر همه شروط خارج از متن کتبی حاکم است. در تعریف این شرط در فرهنگ نامه بلک آمده این شرط ادعای طرفهای قرارداد مبنی بر این که قرارداد مکتوب تمام مقصود آنها را دربر نمی‌گیرد یا این قرارداد با توافقیهای پیشین (مذاکرات پیش قرارداد) منطبق نیست را مانع می‌شود. (بالکس، ۲۰۰۴، ۵۷۳)

در حقوق ایران بخشی از مفاد قرارداد با عنوان مفاد ضمنی و مفاد بنایی (تبانی) به رسمیت شناخته شده است. حقوقدانان با وحدت ملاک از مواد ۱۱۲۸ و ۱۱۱۳ قانون مدنی بر اعتبار مفاد بنایی استدلال کرده‌اند (شهیدی، ۱۳۸۳، ۳۴۰، کاتوزیان، ۱۳۸۰، ۱۲۷، جعفری لنگرودی، ۱۳۷۸: ۲۰۰، صفایی، ۱۳۸۴: ۳۶).^{۱۰}

⁸ law. Legislation", Internationales Handelsrecht, 2008, 2345. Available pace.edu/cisg/biblio/troiano.pdf Accessed at Aug 6 2012

⁹ home reciprocals

بنابراین می‌توان گفت مفاد ضمنی قرارداد شامل: حکم عقل و بدهت (که شروط تبانی نیز یکی از این موارد شناخته شده‌است) و قانون و عرف و عادات قراردادی است. چنین نتیجه‌ای در فقه نیز قابل پذیرش است. بنابراین در مشروعیت و صحت چنین شرطی به این مفهوم که در تفسیر قرارداد به منابع عوامل دیگری به غیر از مذاکرات و تعهداتی مرجوع شود، از نظر فقهی نمی‌توان تردید کرد، تنها محدوده و قلمرو آن در قراردادها محل بحث و تأمل است.

در مشروعیت و صحت شرط انحصار به این مفهوم که بر مبنای حاکمیت اراده در تفسیر قرارداد به منابع و عوامل دیگری به غیر از عواملی که طرف‌ها آن را از قرارداد استثنا کرده‌اند، از قبیل (و عمدتاً)، مذاکرات، روابط و تعهدات پیش از قرارداد رجوع شود، از نظر فقهی نمی‌توان تردید کرد. شرط انحصار در فقه از شروط نامشروع، نامقدور و بی‌فایده نیست، بلکه شرطی صحیح است، اما محدوده و قلمرو آن و به عبارتی تفسیر خود شرط در قراردادها محل بحث است.

شرط انحصار متن کتبی در حقوق انگلیس

در حقوق انگلیس در صورت وجود قرارداد کتبی، اصل بر این است که چنین متن مکتوبی همه مفاد قرارداد را دربر می‌گیرد (استون^{۱۱}، ۲۰۰۹، ۲۴۲) در صورت کتبی بودن قراردادها دادگاه تمایل ندارند به دنبال آن باشند که این قرارداد کتبی همه شروط مهم از نظر طرف‌های قرارداد را دربر نمی‌گیرد؛ به عبارتی، امکان خروج از شروط صریح قرارداد مکتوب وجود ندارد. این نظر را رویه قضایی در آرای متعددی تأیید کرده است.

البته شفاهی^{۱۲} تنها به مفهوم انحصاری شفاهی و لفظی نیست، بلکه هر دلیل خارج از متن مکتوب را شامل می‌شود (چیشر^{۱۳}، ۱۹۹۷، ۱۲۴) شرط انحصار در متن کتبی قرارداد در مقابل این ادعا که متن شامل همه شروط قرارداد نیست، مانعی برطرف ناشدنی قرار می‌دهد. در نتیجه، شرط انحصار، اعمال قاعده دلیل شفاهی را تضمین می‌کند.

شرط اصلاح قراردادها در حقوق ایران:

در حقوق ایران هرچند نص قانونی در این زمینه وجود ندارد ولی به نظر می‌رسد شرط اصلاح قرارداد به شکل خاص و مثلاً مکتوب صحیح و معتبر است؛ زیرا مانعی برای پذیرش چنین شرطی وجود ندارد و اصل آزادی قراردادی مؤید صحت چنین شرطی است (صفایی، ۱۳۸۴: ۱۱۵).^{۱۴} اما آیا اعتبار چنین شرطی در حقوق ایران مطلق است و تحقق اراده خارج از آن موثر نیست؟ در پاسخ باید گفت هرچند اصل صحت بر شرط انحصار تعدیل کتبی نیز حاکم است اما حکم به صحت منافاتی با پذیرش و قبول اصلاح قرارداد به صورت

¹¹stone

¹² Parole

¹³Cheshire

¹⁴ در عقود اجاره در کشورمان چنین شرطی متداول است و معمولاً برای اجتناب از این که صرف سکونت و ادامه تصرف مستأجر پس از پایان مدت، تمدید شفاهی اجاره تلقی نشود، شرط می‌شود که اجاره تنها به صورت کتبی قابل تمدید است.

دیگر ندارد. به عبارتی بر مبنای اصل حاکمیت اراده و رضایی بودن قرارداد و مطابق مواد قانون مدنی از جمله ۱۹۱ که عقد واقع می‌شود به هر چیزی که دلالت بر آن نماید و ۲۸۴ که اقاله به هر لفظ یا فعلی که دلالت بر آن نماید، واقع می‌شود و ۴۴۹ که فسخ به هر لفظ یا فعلی که دلالت بر آن نماید، حاصل می‌شود؛ ابراز اراده به هر وسیله‌ای کافی است و توافق به هر وسیله‌ای ابراز شود، مؤثر است. پذیرش این امر مسأله دیگری ایجاد می‌کند. اگر شرط تعدیل کتبی یا به شکل خاص ایجاد انحصار نمی‌کند و تحقق اراده با هر وسیله‌ای پذیرفتنی است؛ فایده‌ای برای چنین شرطی متصور نیست؛ در نتیجه چنین شرطی بی‌فایده تلقی شده و شرط بی‌فایده هم مطابق بند ۲ ماده ۲۳۲ قانون مدنی، باطل است.

شرایط و موانع تأثیر رفتار متعاقب طرفین

امروزه رفتار متعاقب به عنوان یکی از منابع تفسیر قرارداد دارای اعتبار است. البته باید به این نکته توجه نمود که اعتبار رفتار مزبور را نباید با مخالفت و نقض مفاد قرارداد خلط کرد زیرا منظور از رفتار بعدی طرفین تعامل دو طرف قرارداد بعد از انعقاد آن است که از بین برنده ابهامی است که در قرارداد وجود دارد. بنابراین هر نوع رفتار خلاف مفاد صریح قرارداد از جانب آنها تحت این عنوان قابل بررسی نیست و باید تخلف (در فرض انجام از سوی یکی از طرفین) و یا تغییر مفاد قرارداد (در فرض انجام از سوی طرفین) قلمداد گردد، باید دانست. (میکائیل، ۲۰۰۷، ۷۳)

شرایط اعتبار رفتار

اعتبار رفتار مزبور مطلق نیست. برخی معتقدند در صورت احراز شرایط زیر می‌توان از آن برای تفسیر قرارداد استفاده کرد:

- ۱) آگاهی و اطلاع فرد: مبنای اعتبار رفتار مزبور انتساب آن به اراده و خواست طرفین است. به عبارتی رفتار باید با آگاهی و ارادی باشد. بنابراین در صورتی که فرد به اشتباه یا بر اثر تقلب و فریب دیگری آن را انجام دهد نمی‌توان، رفتار مزبور را منبع تفسیر قرارداد دانست؛
- ۲) آگاهی طرف مقابل و امکان اعتراض و ایراد از جانب او: این شرط در راستای جلوگیری از انجام رفتار یک‌جانبه و تخلف از مفاد قرارداد پیش‌بینی شده است. در صورتی که طرف مقابل از رفتار فرد آگاه شود و نسبت به آن هیچ اعتراضی نکند، عمل انجام شده منطبق با خواست و اراده مشترک آنان فرض می‌شود؛
- ۳) انتساب و ارتباط عمل مزبور با قرارداد: رفتار متعاقب باید در پرتو قرارداد و با توجه به آن قابل فهم باشد، به نحوی که علت انجام آن، قرارداد مورد نظر بوده و بدون آن بروز رفتار منتفی گردد (قشقایی، ۱۳۷۸: ۱۴۶).

سکوت طرفین و رابطه آن با رفتار

سکوت در لغت به معنی سخن نگفتن و خاموشی است. البته همان گونه که در آینده ذکر خواهد شد در اصطلاح حقوقی، صرف سخن نگفتن سکوت تلقی نمی‌شود و صاحب اراده می‌تواند به شکل ضمنی اراده خود را اعلام کند. در واقع ابراز اراده ضمنی خود نوعی بیان محسوب می‌شود و در صورتی که مبین قصد و رضا باشد، واجد همان آثاری است که لفظ صریح دارد (قاسم زاده، ۱۳۷۵: ۱۵). معمولاً تعیین تمام جزئیات و

پیش‌بینی تمام فروض در قرارداد امکان‌پذیر نیست. بنابراین در بسیاری از موارد در مقام تفسیر قرارداد با موضوعاتی برخورد می‌شود که طرفین هیچ تکلیفی برای آن در قرارداد تعیین نکرده‌اند و به اصطلاح در مورد آن سکوت کرده‌اند. سکوت ممکن است در مقام پذیرش قرارداد مورد ارزیابی قرار گیرد.

نتیجه‌گیری

در حقوق ایران بدون تفکیک تفسیر و تعیین حقوق و تعهدات قراردادی، اصل حاکمیت اراده و شروط ضمنی و بنایی، عرف و عادت و سایر منابع قراردادی بر قرارداد حاکم‌اند و محدوده و قلمرو شرط انحصار را تعیین می‌کنند. شرط انحصار حسب مورد مذاکرات و روابط پیش از قرارداد یا عرف و عادت را از قرارداد استثنا می‌کند. در حقوق انگلیس شرط قرارداد کامل و تعدیل کتبی و منع دلیل شفاهی از شروطی لازم‌الاجرا و غیر قابل خدشه به شرطی که تنها ایجاد اماره و فرض می‌کنند و اراده طرف‌ها با هر وسیله‌ای احراز گردد، به قرارداد حاکم است، تحول و سیر نموده‌است. حقوق قراردادهای ما نیازمند تصویب مقررات کامل‌تر، منسجم‌تر و مطابق با نیازهای روز و از جمله راجع به تفسیر قرارداد به طور عام و (آن چه به این پژوهش مربوط است) به تفسیر شروط استاندارد و شروط انحصار به طور خاص است.

در ارزیابی اسناد بین‌المللی و قراردادهای در حقوق ایران باید گفت رویکرد این نظام‌ها در مسئله رفتار قرارداد، تقریباً یکسان است. زیرا مبنای آنها در حقوق قراردادها پذیرش اراده طرفین به عنوان منبع اصلی ایجاد تعهد و عدم ضرورت اعلام و ابلاغ آن به شکلی خاص و در قالبی ویژه است. بنابراین علی‌رغم وجود برخی اختلاف نظرهای جزئی می‌توان رویکرد مزبور را در تمام آنها یکسان دانست.

کتابنامه

اخلاقی، بهروز و فرهاد، امام، (۱۳۸۵). اصول قراردادهای تجاری بین‌المللی. تهران: انتشارات شهردانش. انصاری معین، پرویز (۱۳۸۷)، حقوق تجارت بین‌الملل. نشر میزان، چاپ اول، صص ۸۴-۸۸ امامی سید حسن (۱۳۸۱)، مدنی، کتابفروشی اسلامی، تهران، چاپ بیست و دوم، ج ۱.

جعفری لنگرودی، محمدجعفر، (۱۳۴۰). تاثیر اراده در حقوق مدنی. تهران: انتشارات گنج‌دانش جعفری لنگرودی، محمدجعفر، (۱۳۸۹). حقوق تعهدات. تهران: انتشارات گنج‌دانش. خورسندیان، محمدعلی، امیری، میلاد (۱۳۹۷)، مطالعه تطبیقی تعهدات طرفین قراردادهای خدمات در حقوق ایران و اروپا، مجله حقوق تطبیقی، دوره ۹، شماره ۱، صص ۱۴۶-۱۲۱ حیدری احمد، عسکری سید حکمت‌اله، ماندگار مصطفی (۱۳۹۷)، آثار اعمال نمایندگی در اصول قراردادهای تجاری بین‌المللی و اصول قراردادهای اروپایی، پژوهش‌های روابط بین‌الملل، دوره ۸، شماره ۳ (پیاپی ۲۹)؛ از صفحه ۲۵۱ تا صفحه ۲۷۲.

شعاریان ابراهیم و ترابی ابراهیم (۱۳۷۹)، اصول حقوق قراردادهای اروپا و حقوق شهیدی، مهدی، (۱۳۸۱). اصول قراردادها و تعهدات. تهران: انتشارات مجد. ایران، انتشارات فروزش، تبریز، چاپ اول

قاسم زاده، سید مرتضی (۱۳۷۵)، نقش سکوت در بیان اراده، فصلنامه دیدگاه‌های حقوقی، ش ۴

قشقایی حسین، (۱۳۷۸). شیوه تفسیر قراردادهای خصوصی در نظام حقوق ایران و نظام های حقوقی معاصر، مرکز انتشارات دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم، قم، چاپ اول

صفائی، سید حسین و سایر نویسندگان (۱۳۸۴). حقوق بیع بین المللی با مطالعه تطبیقی. تهران: دانشگاه تهران

موسوی، سید فضل الله، موسوی، سید مهدی، وکیلی مقدم، محمد حسین، غلامی، مهدی (۱۳۹۱)، مطالعه تطبیقی اصول تفسیر قرارداد، پژوهش حقوق خصوصی، دوره ۱، شماره ۱، ص ۱۸۳-۲۱۳

Bagchi, Aditi (2014), Distributive Justice and Contract, Philosophical Foundations of Contract Law, Edited by Gregory Klass, George Letsas, and Prince Saprai, Oxford university press, p. 193-215

Bush, D (2006), The Principles of European Contract Law (part III) and Dutch Law, The

Hague: Kluwer Law International

Honnold, John. O. (1991) Uniform Law for International Sales under the 1980

United

Nations Convention, Kluewer Law & Taxation

Magnan, Muriel Fabre (2017), What is a Modern Law of Contracts, ERCL 2017; 13(4), pp. 376-388

Mitchell Catherine, (2007). Interpretation of Contract, Routledge Cavendish

Stanivukovic, Maja "Guide to Article 8 comparison with principles of European contract law" (PECL) available at: <http://www.CISG.law.pace.edu/CISG.html>.

Stone, Richard (2009), The Modern Law of Contract, London and New York: Rutledge Cavendish.